

Brorson og stormfloderne

I en lille by, kun en samling huse, ligger der på en bakke en kirke og en præstegård. Byen hedder Randerup og fra den er der kun to kilometer ud til Vadehavet. Her blev Hans Adolf Brorson født i 1694. Han var den yngste af tre brødre. Hans Adolf blev præst og senere biskop i Ribe. Han blev også en kendt og afholdt salmedigter, og hans salmer synges stadigvæk. Den kendteste er "Op, al den ting, som Gud har gjort". 120 ud af de næsten 800 salmer i Den danske Salmebog er skrevet af ham. Kun Grundtvig har flere salmer med i salmebogen.

Når man synger en sang eller en salme, tænker man sjældent på, hvordan digterne egentlig levede. Hvordan det var, da de voksede op. Hans Adolf Brorsons opvækst i det vestlige Sønderjylland, tæt ude ved havet, kom til at præge hele hans liv og digtning.

Under en uendelig stor himmel

Randerup ligger 25 km. syd for Ribe. Her havde både Brorsons farfar og hans far været præst. Brorson var ud af en meget stor præste- og bondeslægt, som befolkede hele egnen. Randerup ligger i det flade marskland, helt ud til Vadehavet. På Brorsons tid var der ingen diger. Der var store våde, grønne enge med tusindvis af fugle, der var en uendelig stor himmel på grund af det flade land, og der var truslen, at en stormflod kunne tage det hele med sig i havet. Her gik Hans Adolf rundt som barn og sugede til sig af den store natur. Salmen "Op, al den ting" beskriver naturen, som den ser ud i marsken.

Da Hans Adolf var 10 år gammel, døde hans far. Han samlede sine tre drenge ved sit dødsleje og sagde til dem, at han ingen penge havde, men at de måtte stole på den gode Gud, så skulle det nok gå. I hjemmet var der en huslærer, som skulle hjælpe præstebørnene med skolearbejdet. Han hed Ole Holbæk. Da nu Brorsons far var død, friede Ole Holbæk til Hans Adolfs mor. Hun sagde ja, og så blev Holbæk præst i Randerup. Havde Hans Adolfs mor ikke giftet sig med læreren, så havde de måttet sulte, for der ikke var offentlig hjælp at hente dengang. Når en præst var død, var det helt almindeligt, at den nye præst for at få embedet måtte gifte sig med præsteenken, så det har nok ikke været kærlighed ved første blik.

Naturen gav og naturen tog

Vandet fra åerne i det flade land ved Randerup oversvømmede tit markerne. Det var godt for kreaturerne og fuglene. Når Hans Adolf i bare ben om sommeren løb gennem det fugtige græs, fløj fuglene op og forsvandt næsten i himlen, syntes han. For fuglene og for Gud måtte menneskene og deres huse være som en myretue, tænkte han. I mange af Brorsons salmer kan man derfor se, hvordan fugle og høje himle er en vigtig del. Sommeren var dejlig og mild derude, og Hans Adolf mente, at sådan måtte det være i Paradis: Som at svømme i klart og lunt vand, som at høre fuglesang på en endnu ikke for varm sommermorgen.

For Hans Adolf betød naturen meget. På en helt anden måde end den gør for os nu til dags, når vi færdes i den til hverdag eller på ferie. Naturen var for mennesker på Brorsons tid det, som gav livet, men også tog livet.

Om vinteren og om efteråret, når fuglene var fløjet videre på træk mod syd, og mørket sænkede sig tidligt over den lille by, var det farligt at bo så tæt på Vadehavet. Det var stormflodernes tid, og de var langt farligere end i dag, for man havde ingen diger ude ved havet og ingen vejrudsigt, der kunne advare folk om højvande, storm og oversvømmelse.

Den anden store menneskedrukning

Mens Hans Adolfs farfar var præst i Randerup, havde der været en meget stor stormflod. Det var i 1634. Den blev kaldt "Den anden store menneskedrukning", fordi omkring 10.000 mennesker druknede. Stormfloden ramte klokken tolv om natten sidst i oktober. Vandet steg og steg og begyndte først at trække sig tilbage klokken fire om morgenen. Da rev vandet

mange mennesker med sig i døden. Det var en oplevelse, man tit fortalte om i Hans Adolfs barndom, især når det blæste op og vandene begyndte at stige.

På en lille bakke som en ø i havet

Mens Brorson var dreng, oplevede han flere gange hver vinter, at den lille bakke med præstegården og kirken kom til at ligge som en ø i havet. En gang var det ved at gå rigtig galt for hans familie. Hans Adolf var ikke hjemme. Han var i Løgumkloster hos sin morbror som huslærer for sin fætter og kusine. Det var tæt på julen, og stormen hylede og truede med at rive taget af. Så slog vinden om til sydvest. Det er den farlige vindretning, for så presser stormen store vandmasser fra Atlanterhavet gennem Den Engelske Kanal og op mod Vadehavet. Vandene steg. Hans Adolf var urolig. Han kunne ikke komme hjem. Hans mor og stedfar gik ofte udenfor for at se, hvor slemt det stod til. Hans Adolfs små halvsøstre måtte blive indenfor. De var bange. Ved højvande om morgenen steg vandet usædvanlig hurtigt. Det stod ind over køkkengulvet, og snart gik folkene i huset i vand til anklerne. Nu var der ikke andet at gøre end at gå over i stalden og slippe køerne og dyrene fri, så de måske kunne klare sig ved at svømme med vandet indad mod det højere land.

I vand til maven med kirkebøgerne over hovedet

Selv måtte familien redde sig op i kirketårnet på Randerup kirke. Da de gik over kirkegården med de vigtigste ting, mad, varmt tøj, tæpper og dyner, gik vandet dem allerede til knæene. De kunne knapt se gravstenene og slog hele tiden imod dem med benene. Endelig kom de alle op på loftet. De var i sikkerhed. Her ville vandet aldrig kunne nå dem. Kirken stod altid fast. Men så opdagede Hans Adolf stedfar, at han havde glemt kirkebøgerne i præstegården. Det var en katastrofe. Heri stod der, hvem der var døbt, hvem der var blevet gift og konfirmeret, og hvem der var døde og begravet i sognet. Hele byens hukommelse var i fare. Den gamle mand måtte ned ad den halvrådne stige. Han gik gennem våbenhuset. Vandet nåede ham til maven. Han skrabede mod en gravsten, men kom gennem det iskolde vand og ind i huset, hvor gryder og møbler flød rundt. I studereværelset lå kirkebøgerne ovenpå det store bogskab. Han tog dem ned og løftede dem højt over hovedet. På vejen tilbage var han flere gange ved at vælte omkuld. Vandet gik ham til brystet. Han blødte fra et sår på højre skinneben.

Da Hans Adolfs stedfar endelig var tilbage på kirketårnets loft, var han iskold. Moderen og søstre fik ham af tøjet og lagde tørt på ham. Han rystede af kulde, men var reddet. Først efter to dage kom familien ned. Vandet var sunket og lå nu blankt og stille og så smukt ud. Men ikke alt var godt. Hans Adolfs gamle stedfar blev syg og døde efter et par måneder i sengen.

Den hårde skole i Ribe

Inden da havde Hans Adolf gået i skole i Ribe i tre år. Det var en hård skole, hvor der kun gik drenge. De skulle hver dag synge ved gudstjenesten om morgenen og om aftenen. Om søndagen skulle de tit gå 15 km. for at hjælpe med sangen i en af landsbykirkerne og bagefter 15 km. tilbage igen – de var såkaldte løbedegne. De fattigste elever havde det hårdt. Om vinteren gik de rundt et par uger på landet for at tigge ved bøndernes døre. De fik ikke nok mad. Ellers sang de ved gode ribeborgeres døre, men det gav ikke altid nok. De var også hårde ved hinanden. Når de skulle være i domkirken om vinteren, var det tit meget koldt. Der var kun to kulgryder ved bænke, og det var de store elever, der erobrede de nærmeste pladser. Der var tit slåskamp om at sidde tæt på ilden. En af Hans Adolfs kammerater blev slået ihjel af de ældre elever. Det var i 1710.

Smidt ud af Regensen

Hans Adolf lærte latin og mange andre ting, som man skulle kunne for at blive præst. Så tog han til København. Der blev han i fire år. Det var midt i en af Danmarks krige mod svenskerne. Den store danske helt var Tordenskjold. Han har Hans Adolf måske mødt på gaden uden for Borchs Kollegium eller Regensen, hvor han boede. Det var steder, hvor studenter kunne få mad og husly. De ligger begge tæt på Rundetårn. Her begyndte Hans Adolf at digte. Det var i begyndelsen på latin, og han var god til det. Han begyndte også at spille guitar. Der var

mange guitar-skoler i København på den tid, for kongen Frederik IV var vild med den slags musik. Han havde 8 guitarister i sit orkester. Kun én fik løn, mens de syv andre måtte undervise unge mænd og kvinder i byen. Brorson har måske gået til guitar hos en af dem. Men i 1716 blev Brorson smidt ud af Regensen. Han havde ikke lavet nok, da han studerede til præst. Måske har han hængt på værtshuse og spillet guitar og kort. Det ved man ikke, men han kom i hvert fald hjem til sin mor igen.

Hjem til pietismen

Nu blev han huslærer i Løgumkloster for sin morbrors børn. En dreng og en pige. Pigen hed Katrine og var hans kusine. Hende blev han gift med 4 år senere, da hun fyldte 16 år.

Mens han boede i Løgumkloster, besøgte han tit sine to storebrødre, der var præster i nærheden. Her mødte han en ny slags kristendom. Den fortalte, at man selv skulle læse Bibelen og føle, man troede på Gud, og når man følte det, så skulle man vise det ved ikke at drikke, arbejde om søndagen, danse, være kærester, før man var gift, og mange andre ting. Man skulle også bede meget, i stilhed. Brorson så, hvordan der blev lavet skoler for at alle kunne lære at læse Bibelen. Den form for kristendom kaldes Pietismen. Den kom fra Tyskland. Det hele drejede sig om, at man vil gøre kirken bedre. Folk skulle blive frommere, bede mere, læse Bibelen mere. De skulle også fortælle om kristendommen hos folk, der ikke havde hørt om den før. Derfor sendtes der missionærer ud til fjerne lande som Vestindien, Grønland og Sibirien. Brorson gik med ind i bevægelsen. Han ville lave kirken om.

Hjem til Randerup som præst

Hans Adolf Brorsons stedfar døde i 1721. Biskoppen i Ribe tilbød nu, at Hans Adolf kunne blive præst i Randerup. Det ville han gerne, for så kunne hans mor og søstre blive boende i præstegården. Han tog lynhurtigt sin eksamen. I 1722 kunne han både gifte sig med Katrine og holde sin første prædiken i Randerup kirke. Her blev han i 8 år. Sammen fik han og Katrine syv børn, mens de boede i Randerup, men de tre døde som små. Det sørgede han over, men glædede sig samtidig over, at de nu var hos Gud i Paradiset. Brorson begyndte at digte salmer, og han lavede en skole for børnene og samlede folk til bønner efter gudstjenesten.

Dansk gudstjeneste søndag morgen klokken seks...

En dag hørte provsten i Tønder om den dygtige præst, og Brorson blev nu præst i Tønder. Der var han i næsten 10 år. Han blev præst for de mennesker i byen, som kun kunne tale dansk, nemlig bønder og tjenestefolk. Før havde de måttet høre gudstjenesten og salmerne på tysk, men nu prædikede Brorson for dem på dansk. Det foregik kl. seks søndag morgen, for de skulle kunne nå at være hjemme til malketid og til at forberede morgenmad til herskerne.

"Troens rare klenodie"

Han oprettede et bedehus, så bønderne ikke behøvede at gå så langt for at komme i kirke. Det var her, hans salmer blev sunget første gang. Han begyndte at skrive mange. I 1732 udkom det første hæfte med hans salmer. Heri var bl.a. "Den yndigste rose er fundet". Imens han var præst i Tønder udgav han tolv hæfter med salmer. De blev siden samlet til en stor bog på over femhundrede sider. Den hedder "Troens rare klenodie". Rar betyder sjælden eller særlig, og klenodiet er skatten, der selvfølgelig er Jesus.

Stormfloden i salmerne

Hans Adolf Brorson skrev om stormfloden i flere af sine salmer. I en af dem berettede han om sit liv: "Du altid mig ved hånden fik, når vandene til sjælen gik". Vandene er stormfloden, der stiger. Det betyder fare. Men Brorson følte, at Gud altid hjalp ham, når det var farligt eller når han var ked af det. Brorson brugte et billede af en farlig stormflod til at fortælle om sin tro på Gud. Nemlig at når der var fare på færde, var Gud med ham. Som Hans Adolfs mor, mens stormflodsvandene steg, tog ham i hånden og førte ham af sted i sikkerhed, sådan tog Gud ham i hånden.

Brorsons salmer røber noget om stormflod, om vinter og fare, om sommer og fuglesang under høje himle – om mennesket i Guds store natur.

Biskop i Ribe

Nu hørte kongen, Christian VI, om Hans Adolf Brorson. Han fik ham til at rejse til Koldinghus for at prædike for sig til en gudstjeneste der. Kongen kunne lide, hvad han hørte, og gav Brorson stillingen som domprovst i Ribe Domkirke. Fire år senere blev han udnævnt til biskop i Ribe Stift. Han virkede som biskop i mere end 20 år, indtil sin død i 1764.

Berømt mand med 16 børn – de syv døde som små

Brorson var nu en berømt mand, som mange mennesker rejste langt for at se og høre. Hans salmeudgivelser blev solgt i tusindvis. Men han var ikke glad, for to måneder før han blev biskop, døde hans kone Katrine i barselsseng, mens hun var ved at føde sit trettende(!) barn. Barnet døde også. Den nyudnævnte biskop havde brug for en mor for sine mange børn, hvoraf den ene søn endda var både sindssyg og lam. Han hed Nikolaj og var svær at styre. Brorson tog til Agerskov præstegård og friede til en datter af præsten, Katarina, og hun sagde straks ja. Med hende fik Hans Adolf tre børn. I alt fik Brorson dermed seksten børn, hvoraf de syv døde som små.

En meget lang prædiken på tre timer

Som biskop fik Brorson ikke så megen tid til at skrive salmer. Han rejste meget rundt i Ribe stift med sin hestevogn, der havde fire sorte heste forspændt. Skulle han rejse fra Ribe til den yderste by i stiftet, tog det ham fire dage på de mudrede veje. Når han prædikede i domkirken, kom der folk langvejs fra for at høre ham. En gang prædikede han i tre timer, men så fik han også ondt i halsen og måtte sætte sig. Dengang kunne det tage meget lang tid at gå i kirke.

Skønt at komme i Paradiset til sidst

De forholdsvis få salmer, Brorson skrev, mens han var biskop, var tit beregnet til at blive sunget af hans kone og børn, når de sad og bad om morgenen og aftenen i Taarnborg. Så sang de hans salmer ligesom et lille skuespil eller opera, hvor hver havde sin stemme.

Salmerne handlede mest om, hvor skønt det ville blive at komme i Paradiset. De handlede om, hvordan det kunne være hårdt at leve på jorden. De handlede om, hvor slemt det var at miste sine børn, kone og familie, men at man kunne holde det ud, fordi Kristus var opstået fra de døde og havde sagt, at vi skal opstå fra de døde. Når Brorson skrev dem, var det nogle gange som om, han bare beskrev vinteren, en streng vinter, som vi alle kender, hvor man venter på, at det bliver forår og varmt. Når det er sådan en vinter, så går vi og kigger efter forårstegn, om vintergækker og erantis er kommet op, for så ved vi at vinteren snart er omme. Sådan kunne Brorson skrive, men det handlede i virkeligheden om, at han ventede på at skulle i Paradiset efter en streng vinter, hvormed han i virkeligheden mente livet her på jorden.

Hans Adolf døde 3. juni 1764 på Taarnborg i Ribe. Det var kl. halvt seks om morgenen, hans familie sad hos ham og sang sikkert nogle af hans salmer for ham. Han blev begravet i domkirken lige syd for alteret. Udenfor kirken mod syd er der en stor statue i bronze af ham, hvor han står med Bibelen i hånden.

Opgaver til "Brorson og stormfloderne"

1. Undersøg, hvornår der i nyere tid har været stormfloder i Danmark. Brug www.dmi.dk
2. Hvad kan man gøre for på forhånd at sikre sig mod vandmasserne? Nævn eksempler.
3. Nu om dage kan man næsten på forhånd sige, om der er risiko for stormflod. Hvilke foranstaltninger går så i gang? Nævn så mange som muligt.
4. Hvilke oplevelser har I hørt om fra orkanen den 3. december 1999?
5. Hvad har I hørt om vedrørende tsunamien 2. juledag 2004?
6. Når mange mennesker bliver alvorligt ramt af en naturkatastrofe, er det blevet en skik mange steder, at kirken holder en særlig gudstjeneste i den anledning. Der kommer sædvanligvis mange mennesker til denne gudstjeneste. Efter tsunamien blev der holdt en fjernsynstransmitteret gudstjeneste i Domkirken i København, som havde meget store seertal. Hvorfor mon mennesker i den slags situationer søger til kirken? Hvad er det, de måske kan hente der?

Op, al den ting, som Gud har gjort

Mel.: Tjekkisk sangbog 1576
Lad vaje højt vort kongeflag

Op, al den ting, som Gud har gjort,
hans herlighed at prise!
Det mindste, han har skabt, er stort
og kan hans magt bevise.

Gik alle konger frem på rad
i deres magt og vælde,
de mægted ej det mindste blad
at sætte på en nælde.

Det mindste græs jeg undrer på
i skove og i dale,
hvor skulle jeg den visdom få
om det kun ret at tale?

Hvad skal jeg sige, når jeg ser,
at alle skove vrinkle,
de mange fuglesving, der sker
op under Herrens himle?

Hvad skal jeg sige, når jeg går
blandt blomsterne i enge,
når fuglesangen sammenslår
som tusind harpestrænge?

Hvad skal jeg sige, når mit sind
i havets dybe grunde
kun dog så lidt kan kige ind
og ser så mange munde?

Hvad skal jeg sige, når jeg ser,
hvor stjerneflokkene blinker,
hvor mildt enhver imod mig ler
og op til himlen vinker?

Hvad skal jeg sige, når jeg op
til Gud i ånden farer
og ser den store kæmpetro
af blide engleskarer?

Hvad skal jeg sige? mine ord
vil ikke meget sige:
o Gud! hvor er din visdom stor,
din godhed, kraft og rige!

Op, stemmer alle folk på jord
med frydetone sammen:
Halleluja, vor Gud er stor!
Og Himlen svare: Amen!

Hans Adolph Brorson 1734.

Ordforklaringer til "Op, al den ting, som Gud har gjort"

Vers 4:

fuglesving: Brorson boede i Tønder, da han skrev salmen i 1734. Det er der, hvor der er "sort sol" i foråret og efteråret. Man kan forestille sig, at dét er "de mange fuglesving, der sker".

Vers 6:

i havets dybe grunde: havbunden

kige: ældre form af kigge. Betyder måske specielt at kigge i instrument, forstørrelsesglas eller kikkert

munde: fiskegab

Vers 10:

Amen: Det er vist og sandt

Opgaver til "Op, al den ting, som Gud har gjort"

1. Fordel versene 1 til 10 i gruppen, enten ved valg eller ved lodtrækning.
2. "Oversæt" hver især indholdet i de vers, I har fået, til nutidsdansk i prosaform. Gem verset til opgave 4.
(Aflever det digitalt til jeres lærer eller læg det på jeres klasse konference, således at alle kan få én samlet oversættelse af salmen.)
3. Brorson skrev salmen i 1734, så sådan som versene beskriver det, må det have været dengang. Er det stadig sådan?
4. Nu skal I illustrere jeres "oversættelser" med fotos eller tegninger, et til hvert af de første otte vers og. I må også gerne prøve kræfter med at illustrere de sidste to vers, men det er straks sværere – hvorfor mon?
5. Print gruppens salmeoversættelse inkl. fotos ud, sådan at jeres resultat kan hænges op i klassen.
6. Læs Skabelsesberetningen i 1. Mosebog og sammenhold den med salmens første otte vers. Find mulige overensstemmelser.
7. Diskutér, om en nutidig salmedigter kunne have skrevet det samme, som Brorson skriver i de sidste to vers, og begrund jeres synspunkt.

Et tilrettet uddrag fra

"Hvad gør livet værd at leve? - et forløb om Brorson og Grundtvig"

RAMS, menighedsrådenes Skoletjeneste Ribe Stift &

Folkekirkens Skoletjeneste København - Frederiksberg

i samarbejde med Sønderisskolen i Esbjerg og Holbergskolen i København

www.skolekirke-ribestift.dk